

Bevægelsens produktivering og demokratiets folk

– to spor i moderniteten krydser hinanden. Gensvar til Christen Wigerfelt

Af Henning Eichberg

Hvordan hænger demokratiet sammen med den industrielle kapitalisme? Afhænger demokratiet måske af menneskenes produktion og »fri« udfoldelse på markedet, som nyliberalismens filosoffer postulerer? Eller trækker demokratisk liv og kapitalistisk liv snarere i to forskellige retninger og endog udelukkende hinanden, som socialistiske teoretikere har ment?

I hvert fald trådte de to fænomener historisk samtidigt på scenen. Det moderne demokratis revolutionære optakt og den industrielle revolution skete i perioden 1770-1830 – og dette var desuden tidsrummet, da den moderne gymnastik og sporten udformede sig. Hvordan hænger det nu sammen?

Christer Wigerfelt har i ALBA omtalt bogen *The People of Democracy*, som prøver en kropslig-materialistisk tilgang til demokratiets folk ud fra menneskenes bevægelsespraksis. Ved gennemgangen af bogens argumentation har han savnet en anden dagsorden. Dermed gjorde han – indirekte – opmærksom på, at der faktisk er to spor, der krydser hinanden på vejen til moderniteten (og måske også på vejen ud af moderniteten). De to spor har med hinanden at gøre, og alligevel er de ikke identiske med hinanden.

Om modernitetens kropslig-materielle basis

Én forandring i den moderne historie førte fra en epoke præget af agrarøkonomi og manufaktur til den moderne produktionskultur. Det var samtidig en kropslig-kulturel proces – fra adelsmæssige eksercitier og folkelig fest til moderne idræt og anden bevægelseskultur, som opbyggede en ny rituel konfiguration: præstation, spænding, hastighedsforøgelse. Modernitetens vej til 1900-tallets produktivisme har jeg prøvet at belyse i min historisk-sociologiske disputats »*Leistung, Spannung, Geschwindigkeit*« (1978) og senest i artiklen »*Die Produktion des Unproduktiven*« i antologien »*Der künstliche Mensch*« (Lämmer/ Ränsch-Trill 2003).

Den anden forandring førte fra adelsmagt, monarkisk enevælde og borgerskabets patriciat til det moderne demokrati. Også denne proces havde et kropslig-materielt grundlag: Den byggede på en ny praksis af folk som bevægelse. Folk udviklede en ny identitet i »fest« og »forening« gennem fælles »stemning« og »energi«. Det er denne proces, bogen *The People of Democracy* handler om. Også antologien *Folk* bidrager yderligere til diskussionen af dette grundbegreb i kultur og demokrati (Møller 2004).

Begge processer – produktivering og demokratisering – kobler, som sagt, menneskenes ideer og organisationer til kropskulturelt basale forhold. Den industrielle fabrik, parlamentet, partiet, idrætsorganisationen – alle er overbygninger i menneskenes kropslige forhold til hinanden.

Begge processer lægger desuden op til kritiske pointer. Analysen af den industrielle produktivisme (og af sporten som resultatproduktion) lægger op til en kritik af den moderne »produktivitet«-mytologi. Og analysen af demokrati- som bevægelsesprocessen lægger op til en trialektisk diskussion af offentlig logik (stat), kommerciel logik (marked) og civilsamfundsmæssig logik (folk).

To spor krydser altså hinanden. Kan man relatere dem til hinanden – hænger de to sammen? Christer Wigerfelt skal have tak for, at han pegede på dette spørgsmål. Svaret herpå har grundlæggende betydning for vores forståelse af modernitetsprocessen.

Vi kan godt være fristet til at tænke de to spor sammen som en overordnet modsigelse mellem fremmedgørelse og identitet. Fremmedgørelse vs. identitet er nok modernitetens grundkonflikt. Produktivismen bygger den systemverden op, som det moderne menneske siden Herder, Rousseau og Marx har beskrevet som »fremmed« – som *Entfremdung*, *alienation*. Demokratiet er et udtryk for en ny søgen efter identitet, og derfor forstod demokratiets folk sig (i første omgang i hvert fald) som et identitært, nationaldemokratisk folk. Nationens »folk« havde styrke, men også problematiske konsekvenser.

Fremmedgørelse vs. identitet? – Det kan lyde sort-hvidt, dikotomisk, antagonistisk. Vil man undgå det, er der lagt op til en ikke-dualistisk analyse.

Produktionssportens scenarier...

Måske når man et skridt frem ad vejen ved nærmere at kigge på den moderne præstationssports aktuelle udvikling – og dens indre modsigelser.

Der er tendenser til at se den olympiske sport som udtryk for historiens endimensionale vej. Konkurrence og rekordproduktion, »hurtigere, højere, stærkere,« specialisering, standardisering og globalisering har sejret og efterlader alle andre modeller for bevægelseskultur som »overrester«. I bedste fald kan man tænke sig en todeling, hvor den globale sportificering står overfor regionale »modstandsblomster« i form af gymnastik, harmløse pædagogiske lege og gamle folkelige lege.

Dette billede fortjener en historisk nuancering, men aktuelt differentierer det sig endnu mere. Set ud fra bevægelseskulturen udfolder der sig et panorama af forskellige scenarier, som dels er af mere hypotetisk art, dels af mere konkret-empirisk karakter (nærmere derom i antologien *Post-Olympism?* Bale/Krogh Christensen 2004).

1. *Individualiseringshypotesen* er baseret på antagelsen om den ensomme atlet: Den olympiske sport – siger tesen – satser på »det enkelte menneske« uanset dets kulturelle sammenhæng. Klasseløs, kønsløs (androgyn), nationsløs: Vi er vores eget jigsaw-projekt. Anthony Giddens kalder det »selvidentitet«, Ulrich Beck »Gesamtkunstwerk Ich«. Enhver er sin egen lykkes smed. Det svarer til markedets og nyliberalismens grundposition.

Den globaliserede sport løser det (post-)koloniale problem f.eks. ved at sætte »afrikaneren på ski«. I Finland blev to kenyanske atleter i 1990'erne trænet til skisport. De nåede faktisk det olympiske niveau. Men så snart medierne havde tilfredsstillet

deres nysgerrighed, opgav sponsoren projektet.

Den enkelte atlet, blottet for enhver kulturel sammenhæng, minder om det, som Frantz Fanon i 1961 beskrev som kolonialismens »psyko-affektive lemlæstelser – mennesker uden horisont, uden grænser, uden farve, hjemløse, rodfæstet i intet, engle«. Det beskriver en sammenhæng mellem individualisering og fremmedgørelse.

Individualiseringstesens abstraktion modsiges desuden af sportsverdenens kollektive udtryk i form af bl.a. nationalhymner, nationalflag og akkompagnerende etnopop. Også i forhold til professionelle firmahold virker individualiseringshypotesen snarere som ideologi – atleten er ikke alene i verden.

Men hvem er atleten sammen med? Et overraskende – og rystende – svar er: med »racen«!

2. »Racernes« konkurrence: Afrikanske og afroamerikanske atleters stærke og synlige tilstedeværelse i bestemte løbediscipliner har givet stof til en fornyet debat om »de sorte« og »de hvide« i sporten. Den nye »race«-debat flourer især i Amerika. Men også i Kina går man – mere scientifik og handlingsorienteret – til værks. Kinesiske eksperter har udarbejdet medaljestrategier for at undgå en satsning på discipliner som basketball, boksning og sprint, hvor sorte atleter dominerer. Med biologiske antagelser om blodgruppfordeling og lignende inddeler man igen sportsdisciplinerne i forskellige racetyper.

Man kan tale om »den racistiske folklores globalisering« for at bruge et ord af John Hoberman (1997).

Den nye globale race-diskurs om »sort og hvid« falder paradoksalt nok tilbage til den klassiske kolonialismes mere nuancerede forsøg på »etnisk« at differentiere mellem »stammer«. Dette hører ikke kun fortiden til. De succesrige kenyanske løbere kom,

som John Bale og Joe Sang (1996) har vist, ikke fra »nationen Kenya« generelt, men fra bestemte små mindretalsfolk. Lægger det så op til en ny etnisk tribalisering?

Spørgsmålet er ikke kun »afrikansk«. Det kan forbindes med de nyeste demokratierfaringer fra Europa.

3. Nye »tribaliseringer«: Siden murens fald i 1989 er større statslige enheder gået i opløsning, og nye nationale enheder har markeret sig også i sportens felt. Mangfoldiggørelsen skete mest dramatisk på Balkan og i Østeuropa efter Sovjetunionens sammenbrud – med slovenske og makedonske, hviderussiske og estiske, usbekiske og turkmenske hold. Men også i Vesten gav f.eks. de Olympiske Lege i Barcelona opdrift for catalansk »tribal« identitetspolitik, og Skotland og andre »keltiske nationer« udvikler deres egen sportsidentitet. Snart vil vi nok møde Østtimor og Kosovo som sportslige enheder – og hvornår ser vi hold fra Tibet, Baskerlandet, Kurdistan, Quebec, Nunavut (eskimoisk Canada), Tjetjenien, Korsika, Bretagne...?

Den nye tribalisering har undertoner af kulturel mangfoldighed, autonomi og befrielse. Men den varsler også mulig tribal krig. Den blodige konflikt mellem hutuer og tutsier i Rwanda ligger ikke kun i en overstået fortid.

Fælles for de tre konkurrenceformer – »individernes«, »racernes« og »stammernes« kapløb – er, at de »producerer« resultater. De fortsætter den industrielle produktivismes præstationsstræben.

Imens udfolder der sig helt andre praktikker og scenarier uden for den olympiske sports logik. Strategier af offentlig-statslig handling nedprioriterer produktionen af repræsentative resultater for at satse på velfærd og social integration, på reproduktionens kvalitet.

... og andre veje?

4. En større og større del af kropskulturen er af sundhedsmæssig og socialt integrerende art. Her kan man tale om *velfærdsidræt*.

I forlængelse af modernitetens klassiske gymnastikmodel mødes nye smarte praktikker, som orienterer sig mod individuel fitness, med traditioner fra folkelig selvorganisering og med den statspolitiske bekymring for folkesundheden. Fra politisk-offentligt hold er man desuden meget interesseret i den sociale integration af såkaldte »randgrupper«. Overskriftet på denne modsigelsesfulde blanding er *Sport for all*.

Sport for alle, integrations- og sundhedsidrætten bliver for tiden kraftigt omfavnet af den olympiske sport. Men den olympiske præstationsmodel med dens hierarkidannelse på den ene side og velfærdsmodellen med dens fokus på folkelighed på den anden forbliver i et spændingsforhold.

5. Helt udenfor det olympiske system udvikler sig derimod en militant *antisportslig kropspolitik*, som den nyeste muslimske fundamentalisme står for. Hos de afghanske talibanere har afvisningen af sporten været forbundet med en rabiat afvisning af musik og dans helt generelt. Kampen ramte især den folkelige nytårsfest *Nawroz*. Her slog en puritanisme igennem, som har rødder i den saudiarabiske wahabisme. Men det er for snævert at se fænomenet idehistorisk (eller pengehistorisk).

Den nypuritanske forbudskultur har sine rødder i det civile samfund og trækker derfra sine oppositionelle energier. Det civile samfund er ikke harmløst. Ud fra dette civil-folkelige grundlag tenderer fundamentalismen til offentlig-politisk aktion: Den antisportslige repression skal, sammen med

en rabiat gender-dualisme, politisk realiseres i den muslimske sharia-stat. Fundamentalismens forbudskultur angriber med ret omfattende globale krav både sporten og dens alternativer, de lokale folkelige festkulturer.

6. På den anden side af spektret udvikler sig netop *folkelig fest og leg* i nyt omfang og i nye rammer. Folkelig-populære traditioner og innovationer fører i nye retninger – gamle og nye lege, dans og ekspressive aktiviteter, kamp og dyst, natur- og friluftsliv, gymnastik som folkefest, meditativ fordybelse og trommens rytmer...

At tænke demokratiets afvikling

Hvert af de forskellige scenarier betyder, at sociale identiteter bliver nykonstrueret. At se mennesket som en »individuel resultatproducent« og »forbruger på verdensmarkedet«, er nok en rammende karakteristik, men den fortæller ikke hele historien. Kontrasterende viser den olympiske konkurrencekultur: Mennesket tilhører en større »race« – eller en mindre »stamme«. Mennesket er enten »troende« eller »vantro«, det hører til et af velfærdssystemets »målgrupper« eller til folkekulturens civilsamfundsmæssige »folk«.

Dels overlapper disse identiteter hinanden, dels modsiger de hinanden. Men uanset dette: Identiteterne opstår ikke bare i hovederne – de dannes i kropsligt samspil mellem menneskene, i bevægelsespraksis. Bevægelseskulturens sociologi fører dermed til grundlæggende spørgsmål om, hvem der er idrættens folk og demokratiets folk. Og hvem der bliver globaliseringens »folk« i fremtiden.

På denne måde er vi en del af spillet – som mennesker i bevægelse.

Og: Vi har desværre næppe lov til at læse historien som en fortælling om den lovmæssige vej hen mod bedre tider. Modsigelserne i menneskenes bevægelseskul-

tur udfordrer – om vi ønsker det eller ej – til at tænke demokratiets afvikling som konkret mulighed.

Litteratur

Bale, John & Joe Sang 1996: *Kenyan Running. Movement Culture, Geography and Global Change*. London: Frank Cass.

– & Mette Krogh Christensen 2004 (eds.): *Post-Olympism? Questioning Sport in the 21st Century*. Oxford, New York: Berg.

Eichberg, Henning 1978: *Leistung, Spannung, Geschwindigkeit*. Stuttgart: Klett-Cotta.

– 2004: *The People of Democracy. Understanding Self-Determination on the Basis of Body and Movement*. (= Bevægelsesstudier. 5) Århus: Klim.

Hoberman, John 1997: *Darwin's Athletes. How Sport has Damaged Black America and Preserved the Myth of Race*. Boston, New York: Mariner.

Lämmer, Manfred & Barbara Ransch-Trill 2003 (Hrsg.): *Der »künstliche Mensch« – eine sportwissenschaftliche Perspektive?* Sankt Augustin: Academia.

Møller, Jørn 2004 (red.): *Folk – om et grundbegreb i demokrati og kultur*. (= Bevægelsesstudier. 6) Århus: Klim.